

λάβη νέα δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ νέας ἀφορμὰς νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ τροπαιοῦχον αὐτοῦ στάδιον.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνησχολήθη εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ χρησιμωτάτου τῶν μνημείων ὅσα ἔμελλον νὰ καταστήσωσιν ἀείμνηστον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διατάξας τὴν σύνταξιν τοῦ Κώδικος, τοῦ Πανδέκτου καὶ τῶν Εἰσηγήσεων. Τὰ νομοθετικὰ ταῦτα ἔργα, εἰ καὶ ἐγράφησαν εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ πλεῖστον ἀπηρτίσθησαν ἐκ τῶν συστατικῶν τῆς προηγουμένης ρωμαϊκῆς νομοθεσίας καὶ νομολογίας, δὲν εἶναι ὅμως ἄσχετα πρὸς τὸν ὅλον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους βίον. Οὐ μόνον ἐξ αὐτῶν ἐπήγασαν αἱ βραδύτερον ἑλληνιστὶ γραφεῖσαι συλλογαὶ τῶν νόμων, αἵτινες ἐρρῦθμισαν τὰς ἀστικὰς ἡμῶν σχέσεις κατὰ τε τὸν μέσον αἰῶνα καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας, καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀποτελοῦσι κατὰ μέγα μέρος εἰσέτι τὸ ἀστικὸν δίκαιον τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμὸς καὶ ὁ μετέπειτα διαμορφωθείς χριστιανικὸς ἑλληνισμὸς δὲν ὑπῆρξαν ἐντελῶς ἀμέτοχοι τοῦ καταρτισμοῦ τῆς νομοθεσίας ταύτης. Εἶναι ἀληθές ὅτι δὲν γνωρίζομεν ἀποχρόντως τὴν ἀστικὴν νομοθεσίαν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ὥστε νὰ κρίνωμεν ἀσφαλῶς καὶ ἀκριβῶς μέχρι τίνος ὠφελήθησαν ἐξ αὐτῆς οἱ τοσοῦτον κλέος κτησάμενοι ἐπὶ νομοθετικῇ συνέσει καὶ ἐμπειρίᾳ Ρωμαῖοι (*). Ἄλλ' ὅμως αἱ εἰδήσεις, ὅσαι εἶναι δυνατὸν νὰ συλλεγῶσι περὶ τούτου, ἰδίως ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ὑποδεικνύουσιν ὅτι τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἔθνος δικαιούται νὰ κοινωνήσῃ ἐν μέρει τοῦλάχιστον τῆς τιμῆς, τῆς εὐλόγως εἰς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἀποδιδομένης. Παραλείποντες ἐνταῦθα τὴν δωδεκάδελτον, ἣτις ἀπετέλει τὴν βάσιν τοῦ δικαίου τούτου, καὶ τὴν ὅποιαν, καθ' ἃ ὁμολογοῦσιν αὐτοὶ οἱ ρωμαῖοι ἱστορικοί, οἱ δεκαδάρχαι παρέλαβον τῇ συνδρομῇ τοῦ Ἐρμοδώρου ἐν μέρει ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ Σόλωνος καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, ἀναμφισβήτητον φαίνεται ὅτι οἱ θεομοὶ τῶν πόλεων τῆς μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας, πρὸς τὰς ὁποίας οἱ ρωμαῖοι ἦλθον πρωιμώτατα εἰς σχέσεις, ἐπενήργησαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν νομοθεσίαν αὐτῶν, οὐδὲν ἦττον ἢ εἰς τὸν ὑπόλοιπον πολιτισμόν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἔθνος ἐξόχως πρακτικόν, καὶ τοιοῦτοι ὄντες οὐ μόνον δὲν μετεκίνουν ἐκ τοῦ προχείρου τὰ καθεστῶτα εἰς τὰ ἔθνη πρὸς τὰ ὅποια ἤρχοντο εἰς κυριαρχικὰς σχέσεις ἀλλὰ δὲν ἐδίσταζο καὶ νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ πᾶν ὅ,τι χρήσιμον εὗρισκον εἰς τὰ ἔθνη ταῦτα. Ὅθεν διετήρησαν μὲν τοὺς νόμους πλείστων ὄσων κατακτηθειῶν ὑπ' αὐτῶν πόλεων καὶ χωρῶν, παρέλαβον δ' ἐντὸς τοῦ ἰδίου δικαίου τοὺς ναυτικούς νόμους τῶν Ροδίων καὶ περὶ τὴν σύνταξιν τῶν αἰδίων διαταγμάτων τοῦ πραιτώρος, δι' ὧν κατ' ἔτος ἀνεπτύσσοντο, συνεπληροῦντο καὶ ἐνίστε ἐτίθεντο ἐκ μέσου, κατὰ τὰς προϋούσας τῆς κοινωνίας χρείας, οἱ ἀρχαῖοι ρωμαῖκοὶ νόμοι, ὑπέκνυσαν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν προπατόρων ἡμῶν, παρ' οἷς, ὡς εἶδομεν, πάντες οἱ φίλοι τῆς προόδου Ρωμαῖοι, ἀπὸ τῆς δευτέρας ἔτι πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἀπαρτίζωσι τὴν ἀνατροφὴν αὐτῶν καὶ παιδεῖαν. Ἐκτοτε ἢ ἐν Ρώμῃ μεταφυτευθεῖσα ἑλλη-

(*) Παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἀνεκαθεν οἱ ρωμαῖοι πραιτώρες ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν αὐτῶν διέγραφον τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς καθ' ἃς ἔμελλον ν' ἀπονεύωσι τὴν δικαιοσύνην διαρκούσης τῆς ἐνιαυσίου ἀρχῆς αὐτῶν, χωρὶς νὰ καταργήσωσι τὰς ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτῶν διαγραφείσας ἀρχὰς ἀλλὰ τροποποιούντες αὐτὰς κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν περιστάσεων ὑποδεικνυόμενὰς ἀνάγκας. Ἡ συλλογὴ τῶν τοιούτων πραιτωριακῶν διαταγμάτων ἢ διαγραμμάτων ἀπετέλει τὸ **αἰδῖον διάταγμα** (edictum perpetuum). Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ ἐγένετο συλλογὴ τοῦ οὕτω παραχθέντος πραιτωριακοῦ δικαίου ὑπὸ τοῦ Σαλβίου Ἰουλιανοῦ, τμήματα δὲ τῆς συλλογῆς περιελήφθησαν ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ δικαίῳ.

